

Сердюк І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МЕТОДИ ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРАВА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВА: АРГУМЕНТИ ЗА І ПРОТИ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету оцінити два суперечливих погляди вчених на визнання чи навпаки, невизнання структурним елементом методології права методів практичного використання права.

Досягнення визначеної мети вимагає використання формально-юридичного методу пізнання, інструментарій якого складають такі логічні прийоми, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, а також юридичні поняття, що відображають і пояснюють досліджувані явища.

Радомир Лукіч методологію права інтерпретує як науку про методи в праві [5, с. 24-25], причому відносить до них як методи пізнання права, так і методи практичного використання права [5, с. 28]. Свою позицію автор обґрунтовує тим, що люди займаються правом не лише з науковою метою, але й використовують його досить активно на практиці. Практична діяльність у сфері права, на думку вченого, може набувати двох форм. Перша з них полягає у правотворчості, тобто створенні нового, поки що неіснуючого права; друга – у реалізації (правозастосуванні) створених правових норм. Наявність цих двох форм практичного використання права, уважає автор, веде до такого знання права, яке сприяє його реалізації. Тому вчений уважає за необхідне досліджувати також і методи практичного заняття правом – методи його створення та реалізації. Лише за таких умов, на думку правника, будуть охоплені всі методи використання людьми права [5, с. 24],

Аналіз змісту вищенаведених суджень Радомира Лукіча про досліджуваний предмет свідчать про те, що по-перше, вчений некоректно ототожнює методологію права з самостійною наукою і по-друге, необґрунтовано розширює предмет методології права як міждисциплінарної галузі наукових знань, доповнюючи його методами практичної юридичної діяльності. Для обґрунтування своєї позиції звернемося до монографії Джангіра Керимова «Методологія права». Критично оцінюючи позицію Радомира Лукіча щодо розуміння ним методології права та її предмета, вчений наводить такі аргументи:

1) по-перше, наукове пізнання права не мало б скільки-небудь

раціонального сенсу, якби в кінцевому рахунку не слугувало практичним цілям;

2) по-друге, якби такі фундаментальні проблеми юридичної науки, як проблеми правотворчості та правореалізації (методи створення і реалізації права), включались у методологію права, то така «дисципліна» фактично замінила б собою всю юриспруденцію;

3) по-третє, якби методологія права займалась вивченням «методів практичного заняття правом», то втратила б своє науково-практичне значення, перетворившись у методичну «інструкцію» [4, с. 42],

Правник відзначає, що об'єднання вивчення наукових і практичних методів у єдиній методології права є зовнішнім, носить механістичний характер, а внутрішньо, фактично роз'єднує та протиставляє одні іншим наукові та практичні методи. Насправді, – стверджує автор, – наукові методи є не що інше, як теоретичне узагальнення практичних методів, а останні суть продовження, розгортання, конкретизація перших. Далі вчений робить таке застереження: «Саме тому ні об'єднувати, ні протиставляти їх (маються на увазі наукові та практичні методи) не можна, не ризикуючи змішати методологію з методикою (подібно до ототожнення фундаментальних наук із прикладними)» [4, с. 43].

У контексті питання, що розглядається нами, важливим у методологічному плані є підхід до розуміння поняття «практика», адже правові акти, як предмет дослідження, є виявом діяльного та результативного аспектів юридичної практики.

Джангір Керимов наполягає на необхідності більш широкого розгляду значення категорії практики у пізнанні. Окрім стимулу, мети та критерію істинності пізнання, – наголошує вчений, – вона іманентно входить, вплітається в сам процес пізнання, як його обов'язковий компонент, сторона, властивість [4, с. 332]. А звідси випливає теза правника про те, що «практика для всіх наук постає перед ними не лише як безпосередньо дане середовище, але й як об'єктивне буття взагалі. Таке тлумачення практики дозволяє вийти за межі лише вчення про догму права на широкий простір його соціального бачення, що відбиває досвід минулого, тенденції сучасного та перспективи майбутнього правотворчого та правореалізаційного процесів у органічному їх зв'язку з суспільним розвитком у цілому» [4, с. 15].

Наведений підхід до розуміння поняття «практика» дозволив Джангіру Керимову в дещо іншому аспекті розглянути ідею Радомира Лукіча про включення у правову методологію «практичного заняття правом» [5, с. 24]. Образно висловлюючись із приводу взаємозв'язку теорії з практикою, вчений зауважив, що «теоретична діяльність має різні рівні, «поверхи», і, звичайно ж, вищий із них найменше пов'язаний із підґрунтям (фундаментом) «будівлі» і тому підноситься над практикою, не маючи безпосереднього виходу на неї. Але вищі рівні теоретичної діяльності через опосередковані «поверхи» тієї ж діяльності не лише, підносячись, «відходять» від практики,

але й усе ближче й ближче «підходять» до неї» [4, с. 323].

На питання про те, чи всі рівні пізнавальної діяльності є методологічно значущими, як це впливає з концепції Радомира Лукіча, Джангір Керимов дає відповідь у формі заперечення. Така відповідь на поставлене питання для вченого є беззаперечною, адже не можна методологію зводити до емпіричного рівня пізнання, що є лише передумовою теоретичного мислення, не можна передумову, що є лише початком руху думки до раціонального пізнання, проголошувати методологічно значущою. Саме за цими міркуваннями, – наголошує автор, – виявляється невиправданим включення в поняття методології правил законодавчої техніки та правил правозастосовного процесу [4, с. 43].

Загалом ми поділяємо думку Джангіра Керимова щодо некоректності об'єднання в методології правознавства як власне методів наукового пізнання правових явищ, так і методів практичної діяльності, зокрема правотворчості та правореалізації. Водночас, змушені висловити деякі уточнення та застереження з огляду на домінуючий у сучасній правовій доктрині підхід до розуміння категорії юридичної практики.

Юридична практика розглядається як діяльність із видання (тлумачення, реалізації і т. ін.) юридичних приписів, узятя в єдності з накопиченим соціально-правовим досвідом [3, с. 497], а серед її проявів, залежно від видів правової діяльності, як відомо, виокремлюють правотворчу, правотлумачну, правореалізаційну та практику систематизації права і правового виховання [2, с. 625-626],

З огляду на визнання тлумачення норм права різновидом юридичної практики та враховуючи його гносеологічний аспект (з цього приводу Сергій Алексєєв слушно зауважив, що «юридичне тлумачення – це, виражаючись мовою філософії, один із видів пізнання, тобто складного процесу розумової діяльності, в результаті якого відбувається перехід від незнання до знання, відтворюється дійсність, істинна картина об'єктивного світу») [1, с. 129], цілком логічним є питання про те, який саме інструментарій використовує суб'єкт тлумачення-з'ясування для досягнення поставленої мети? Уважаємо, що відповідь на поставлене питання є очевидною. Такий інструментарій суто теоретичний, а отже, значною мірою науковий, і в теорії права відображається загальнотеоретичною категорією, словесним символом якої є «способи тлумачення норм права». Серед способів з'ясування дійсного змісту норм права виокремлюють і такі (логічний, системний, історичний, функціональний), що їх сучасна правнича наука визнає складовою герменевтичного методологічного підходу, а останній, як відомо, є частиною методології юриспруденції.

Таким чином, певною мірою можна погодитись із Радомиром Лукічем щодо включення до методології правознавства як суто наукових методів пізнання права, так і методів практичної юридичної діяльності, щоправда не тих, на які вказав автор (методів правотворчості та правозастосування), а

способів тлумачення правових норм, що з погляду методології є засобами з'ясування їхнього змісту.

1. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования : монография. Москва : «Статут», 1999. 712 с.
2. Власов Ю. Л. Юридична практика. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 619-633.)
3. Карташов В. Н. Юридическая практика. *Теория государства и права* : курс лекцій / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва : Юристъ, 2002. С. 496-507
4. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). : монографія / 2- изд. Москва : Аванта+, 2001. 560 с.)
5. Радомир Лукич. Методология права : монография. Москва : «Прогресс», 1981. 304 с.

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРАВОСВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПРАВООХОРОНЦЯ: ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету визначити найбільш важливі, на думку автора, змістовні елементи ідеологічної складової правосвідомості майбутнього правоохоронця, що формуються в результаті опанування ним Основного Закону Української держави та чинного конституційного законодавства й які матимуть важливий вплив на його подальшу професійну діяльність.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання пізнавальних можливостей герменевничного та спеціально-юридичного методів пізнання, а також методу правового моделювання.

Для майбутнього правоохоронця, як і для кожної людини пріоритетне значення має інформація про гарантовані Конституцією її права, свободи й обов'язки. Основний Закон нашої держави фактично закріпив у Розділі II повний перелік можливостей [1], передбачених кодексом прав людини, а також дієві гарантії їх захисту. Більше того, навіть цей перелік визнано таким, який не є вичерпним, що допускає можливість його розширення по мірі визнання світовою спільнотою наступних поколінь прав людини. Саме питання визнання, законодавчого закріплення та гарантування можливостей людини було визначальним при формуванні експертної думки про якість